

KRITÉRIA PRO KLASIFIKACE KONSONANTŮ V JAZYCÍCH SVĚTA

1) Iniciační mechanismus

		<i>Směr</i>	
		<i>egresivní</i>	<i>ingresivní</i>
<i>Způsob</i>	<i>pulmonický</i>	většina hlásek	(okrajové)
	<i>glotalický</i>	ejektivy	implozivy
	<i>velarický</i>	(nevyužívané)	mlaskavky

Clicks		Voiced implosives		Ejectives	
⊙	Bilabial	ɓ	Bilabial	ʼ	Examples:
	Dental	ɗ	Dental/alveolar	pʼ	Bilabial
!	(Post)alveolar	ɟ	Palatal	tʼ	Dental/alveolar
≠	Palatoalveolar	ɠ	Velar	kʼ	Velar
	Alveolar lateral	ʄ	Uvular	sʼ	Alveolar fricative

Výskyt ejektiv (příklady)

- africké jazyky (např. hauština)
- jazyky severoamerických indiánů (např. jazyk lakhota)
- kavkazké jazyky (např. čečenština)
- angličtina, jako varianta koncových exploziv (!)
<https://www.youtube.com/watch?v=rP0-MfE4zbA>

Výskyt impoziv (příklady)

- jazyky amerických indiánů (např. májština)
- sub-saharské africké jazyky (např. juluština)
- sindhiština (indický jazyk)
- vietnamština (austroasijský jazyk)

Výskyt mlaskavek (příklady)

- kojsanské jazyky (např. namaština)
- bantuské jazyky (např. zuluština)

		Ejektivy	
		ano	ne
Implozivny	ano	2 %	10 %
	ne	11 %	77 %

podle vzorku 537 jazyků, viz *World Atlas of Language Structures* (<https://wals.info/chapter/7>)

Distribuce mlaskavek: <https://wals.info/chapter/19>

2) Místo artikulace

- pasivní × aktivní artikulační orgán
  - a) apikální × laminální × sub-apikální (retroflexní) × dorzální

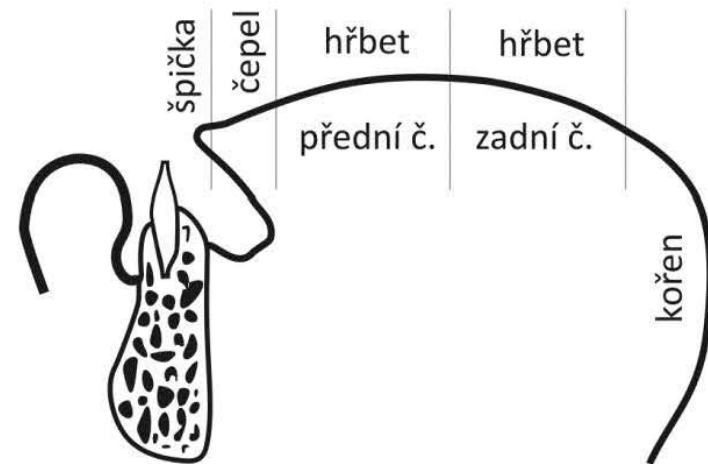
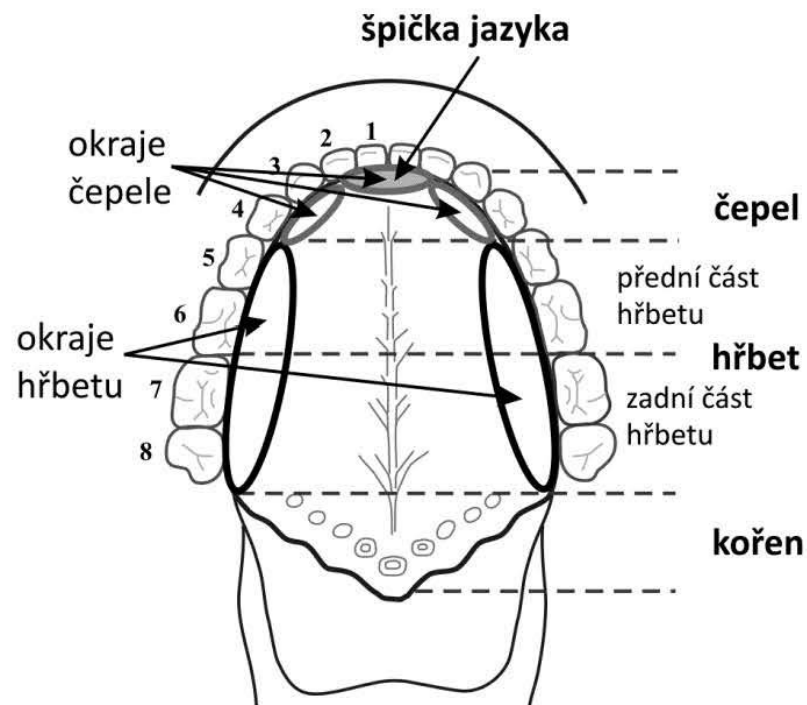

Table 2.1. Terminology summarizing the place of articulatory gestures

"PLACE OF ARTICULATION"	ARTICULATORY TARGET REGION	MOVING ARTICULATOR	SYMBOL EXAMPLES
1. Bilabial	Labial	Lower lip	p b m
2. Labiodental	Dental	Lower lip	ɸ ɸ̣ ɸ̥ ɸ̧
3. Linguo-labial	Labial	Tongue blade	ɸ̣ ɸ̥ ɸ̧
4. Interdental	Dental	Tongue blade	ɸ̣ ɸ̥ ɸ̧
5. Apical dental	Dental	Tongue tip	ɸ̣ ɸ̥ ɸ̧
6. (Laminal) denti-alveolar	Dental and alveolar	Tongue blade	ɸ̣ ɸ̥ ɸ̧
7. Apical alveolar	Alveolar	Tongue tip	t d n
8. Laminal alveolar	Alveolar	Tongue blade	ɸ̣ ɸ̥ ɸ̧
9. Apical retroflex	Post-alveolar	Tongue tip	ɸ̣ ɸ̥ ɸ̧
10. (Laminal) palato-alveolar	Post-alveolar	Tongue blade	ɸ̣ ɸ̥ ɸ̧
11. Sub-apical (retroflex)	Palatal	Tongue underblade	ɸ̣ ɸ̥ ɸ̧
12. Palatal	Palatal	Front of tongue	c ɸ̣ ɸ̥
13. Velar	Velar	Back of tongue	k ɸ̣ ɸ̥
14. Uvular	Uvular	Back of tongue	q ɸ̣ ɸ̥
15. Pharyngeal	Pharyngeal	Root of tongue	ħ ɸ̣
16. Epiglottal	Epiglottal	Epiglottis	ʕ ɸ̣ ɸ̥
17. Glottal	Glottal	Vocal folds	ʔ

b) koronální × nekoronální konsonant – kam palatály [ç], [ʝ], [ɲ]?

consonants (pulmonic)	LABIAL		CORONAL				DORSAL				RADICAL		LARYNGEAL
	Bilabial	Labio-dental	Dental	Alveolar	Palato-alveolar	Retroflex	Alveolo-palatal	Palatal	Velar	Uvular	Pharyngeal	Epi-glottal	Glottal
Nasal	m	ɱ	n			ɳ	ɲ		ŋ	ɴ			
Plosive	p b		t d			ɖ ɗ	ç ʝ		k g	q ɢ			
Fricative	ɸ β	f v	θ ð	s z	ʃ ʒ	ʂ ʐ	ɕ ʑ	ç ʝ	x ɣ	χ ʁ	ħ ʕ	ħ ʕ	h ɦ
Approximant		ʋ	ɹ			ɻ	j		ɰ				
Tap, flap		ɹ̥	ɾ			ɽ							
Trill	ʙ		r							ʀ		ʀ	
Lateral fricative			ɬ ɮ			ɮ̥	ɬ̥		ɮ̥				
Lateral approximant			l			ɭ	ʎ		ɭ				
Lateral flap			ɭ			ɭ̥							

Where symbols appear in pairs, the one to the right represents a modally voiced consonant, except for murmured ɦ.

Shaded areas denote articulations judged to be impossible. Light grey letters are unofficial extensions of the IPA.

3) Způsob artikulace

a) typy hlásek (samostatný soubor)

b) možnosti uvolnění závěru (typy ploze) u orálních exploziv

– nazální × laterální × bez ploze

- nazální: pre-nazalizované konsonanty [ⁿd] × explozivy s nazální plozí [dⁿ]
- laterální: [d^l]
- bez ploze: [d^ʔb]

4) Sekundární artikulace

- sekundární artikulace × dvojí místo artikulace

DIACRITICS Diacritics may be placed above a symbol with a descender, e.g. $\underset{\circ}{\underset{\circ}{i}}$

$\circ$ Voiceless	$\underset{\circ}{n}$ $\underset{\circ}{d}$	.. Breathy voiced	$\underset{\cdot\cdot}{b}$ $\underset{\cdot\cdot}{a}$	̣ Dental	$\underset{\text{̣}}{t}$ $\underset{\text{̣}}{d}$
$\checkmark$ Voiced	$\underset{\checkmark}{s}$ $\underset{\checkmark}{t}$	$\sim$ Creaky voiced	$\underset{\sim}{b}$ $\underset{\sim}{a}$	̤ Apical	$\underset{\text{̤}}{t}$ $\underset{\text{̤}}{d}$
h Aspirated	t^{h} d^{h}	$\sim$ Linguolabial	$\underset{\sim}{t}$ $\underset{\sim}{d}$	̥ Laminal	$\underset{\text{̥}}{t}$ $\underset{\text{̥}}{d}$
ɔ More rounded	$\underset{\text{ɔ}}{o}$	w Labialized	t^{w} d^{w}	$\sim$ Nasalized	$\underset{\sim}{e}$
ç Less rounded	$\underset{\text{ç}}{o}$	j Palatalized	t^{j} d^{j}	̃ Nasal release	$\text{d}^{\text{̃}}$
+ Advanced	$\underset{\text{+}}{u}$	ɣ Velarized	$\text{t}^{\text{ɣ}}$ $\text{d}^{\text{ɣ}}$	̣ Lateral release	$\text{d}^{\text{̣}}$
- Retracted	$\underset{\text{-}}{e}$	̠ Pharyngealized	$\text{t}^{\text{̠}}$ $\text{d}^{\text{̠}}$	̣ No audible release	$\text{d}^{\text{̣}}$
̣ Centralized	$\underset{\text{̣}}{e}$	$\sim$ Velarized or pharyngealized	$\text{t}^{\sim}$		
x Mid-centralized	$\underset{\text{x}}{e}$	̥ Raised	$\underset{\text{̥}}{e}$ ($\underset{\text{̥}}{\text{J}}$ = voiced alveolar fricative)		
̣ Syllabic	$\underset{\text{̣}}{n}$	̣ Lowered	$\underset{\text{̣}}{e}$ ($\underset{\text{̣}}{\beta}$ = voiced bilabial approximant)		
̣ Non-syllabic	$\underset{\text{̣}}{e}$	+ Advanced Tongue Root	$\underset{\text{+}}{e}$		
$\sim$ Rhoticity	$\underset{\sim}{ə}$ $\underset{\sim}{a}$	̣ Retracted Tongue Root	$\underset{\text{̣}}{e}$		

OTHER SYMBOLS

ʍ Voiceless labial-velar fricative

ʋ Voiced labial-velar approximant

ɥ Voiced labial-palatal approximant

ħ Voiceless epiglottal fricative

ʕ Voiced epiglottal fricative

ʡ Epiglottal plosive

ç ʒ Alveolo-palatal fricatives

ɺ Voiced alveolar lateral flap

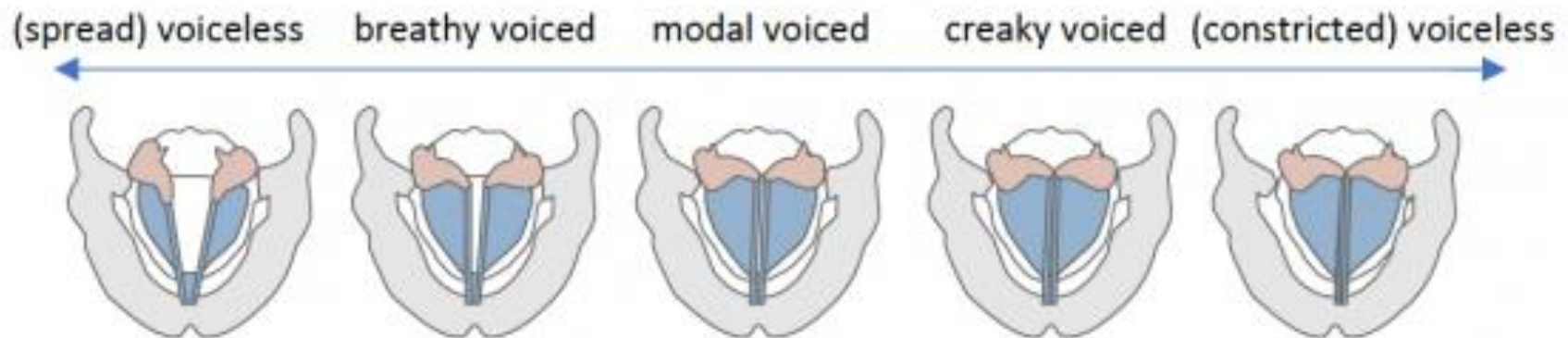
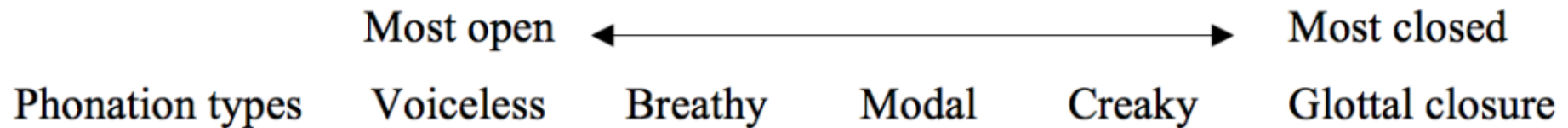
ɥ̥ Simultaneous ɥ and ɥ

Affricates and double articulations
can be represented by two symbols
joined by a tie bar if necessary.

kp̄ ts̄

5) Činnost hlasivek / laryngální činnost / typy fonace

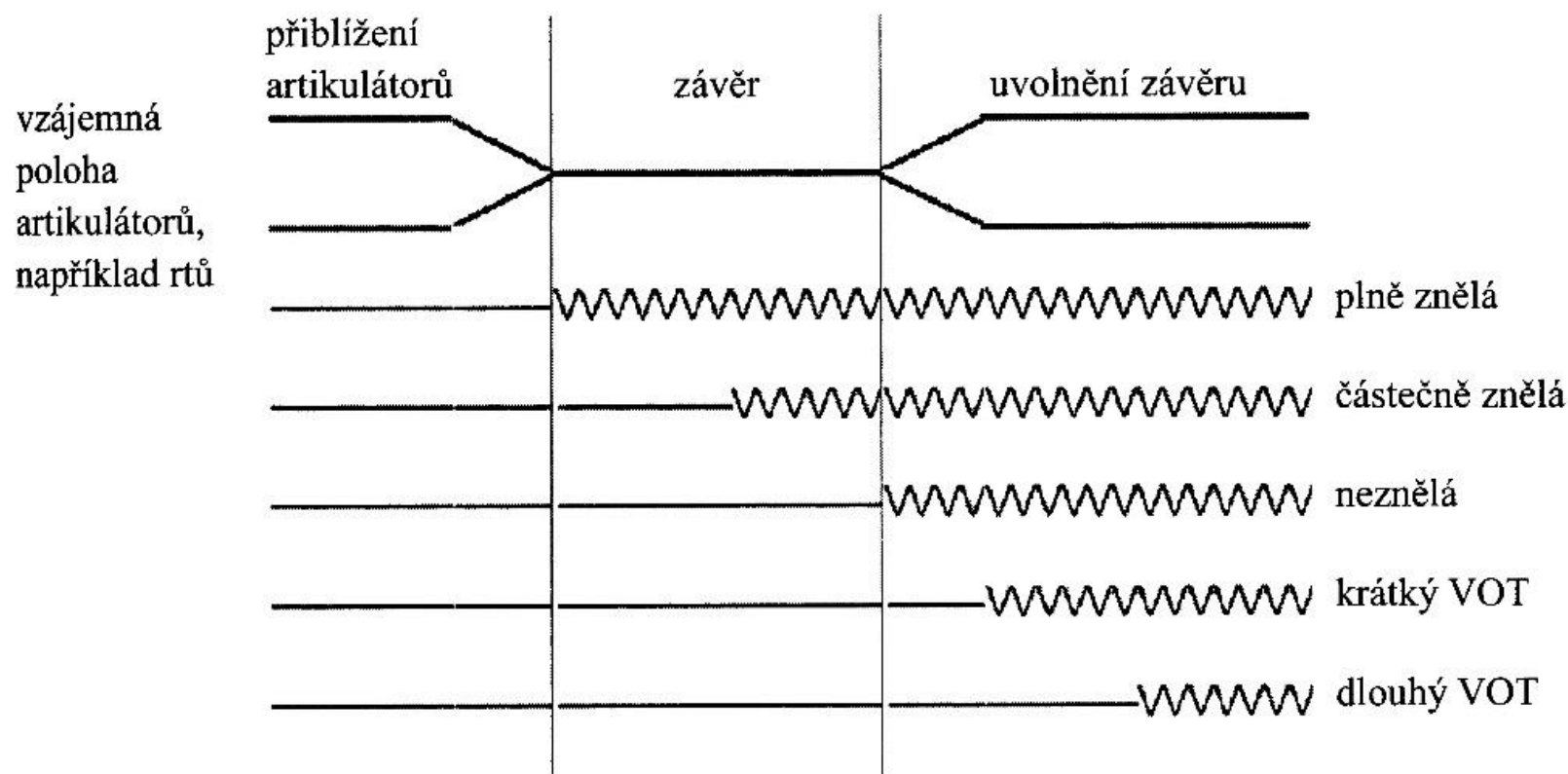
- bez fonace (*neznělé*) × dyšná fonace (*dyšně znělé*) × modální fonace (*modálně znělé*) × třepená fonace (*třepeně znělé*) × glotální závěr (*glotální okluziva*)

VOT – VOICE ONSET TIME / NÁSTUP HLASIVKOVÉHO TÓNU

= časový interval mezi uvolněním závěru a začátkem fonace

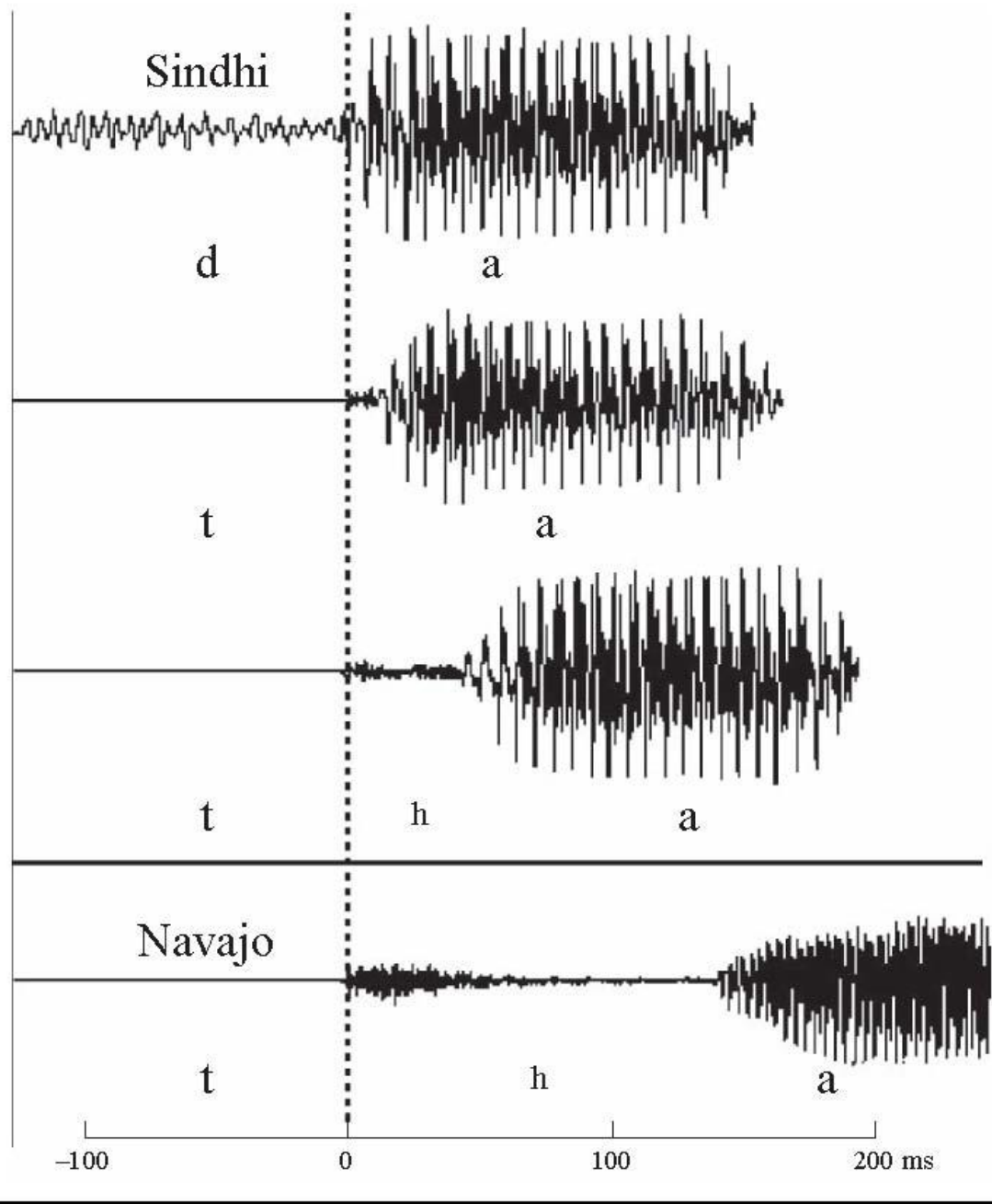
- určuje míru znělosti (záporné hodnoty) nebo aspirovanosti (kladné hodnoty)

VOT = interval mezi uvolněním závěru a začátkem fonace

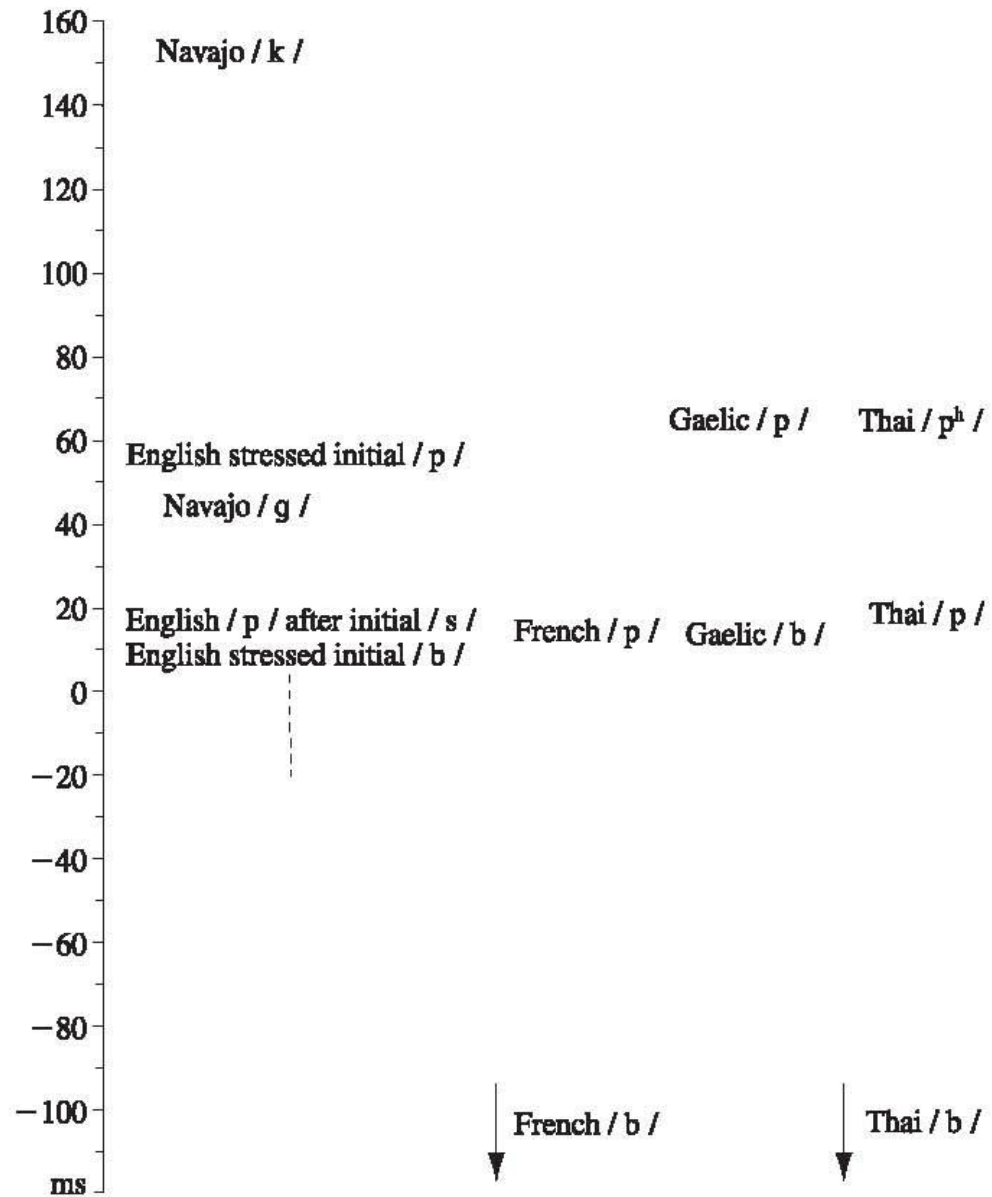
Obr. 6.3 Schémata artikulačního fázování exploziv s pěti typy VOT

Figure 6.7 Waveforms showing stops with different degrees of voicing and aspiration.

[p^hɪl] *pill*
 [bɪl] *bill*
 [spɪl] *spill*

Figure 6.8 Differences in voice onset time in different languages on a scale going from most voiced (largest negative VOT) to most aspirated (largest positive VOT).

6) Trvání (délka) (dlouhé × geminované konsonanty)

7) Napjatost

- napjatost (angličtina: [p^h] × [b̥])
- znělost (čeština [p] × [b])

NAPJATOST V ANGLIČTINĚ

nenapjaté (lenisové)

- bývají vysloveny s větší silou
- nebývají aspirované
[b̥et] *bet*
- bývají kratší
- vokály stojící před nimi
bývají kratší
[b̥æġ] *bag*

napjaté (fortisové)

- bývají vysloveny s menší silou
- bývají aspirované
[p^het] *pet*
- bývají delší
- vokály stojící před nimi
bývají delší
[b̥æ·k] *back*

